

ВІЙНА В УКРАЇНІ – ЦЕ НЕ ВІЙНА ПУТІНА, ЦЕ ВІЙНА РОСІЇ

Книги Джейд МакГлінн змальовують тривожну картину підтримки пересічними росіянами вторгнення Росії в Україну

Святкування восьмої річниці анексії Криму Росією на стадіоні «Лужники» в Москві 18 березня 2022 року. RAMIL SITDIKOV/AFP VIA GETTY IMAGES

Упродовж кількох останніх років, коли наміри Москви кинути виклик Заходу ставали дедалі очевиднішими, постало ключове питання: чи винна в цьому країна загалом, чи її лідер, чи це у світу якась проблема з Росією чи з Путіним? Від початку повномасштабного вторгнення в Україну два роки тому аналітики продовжують дискутувати про ставлення пересічних росіян до війни. Чи справді переважна більшість росіян підтримує злочини й звірства, які чинять збройні сили їхньої країни? І якщо ні, то чому вони створюють видимість, що підтримують такі дії?

Дві книги британського історика Джейд МакГлінн, опубліковані упродовж 2023 року, дають незручні відповіді. «Війна Росії» («Russia's War») містить одну з таких відповідей вже у самій назві. У прямому і свідомому протиставленні до назв інших сучасних книг, які покладають провину безпосередньо на президента Росії Володимира Путіна, МакГлінн доходить висновку, що російська держава, за свідомої змови частини або більшості свого населення, домоглася значної та широкої підтримки війни за колоніальне завоювання України.

Інша книга, «Творці пам'яті»

(«Memory Makers»), дає більше пояснень, як це стало можливим у Росії завдяки цілеспрямованій і довготривалій програмі з викрадення історії та формування громадської пам'яті шляхом відтворення минулого для формування сьогодення.

Обидва видання малюють портрет альтернативної реальності, в якій живуть росіяни, створеної і підживленої державою, і пояснюють, як держава створює сприятливе середовище для найгірших злочинів як проти власного народу, так і проти громадян інших країн.

«ВІЙНА РОСІЇ» ЗАСМУТИТЬ БАГАТЬОХ ЛЮДЕЙ

Серед росіян за кордоном є значна група – або, принаймні, серед тих, хто не схвалює війну всім серцем, – які стверджують, що не всі росіяни винні в ній, намагаючись покласти провину особисто на Путіна.

Але МакГлінн рішуче відкидає ідею про те, що це війна лише Путіна. «Війна Росії проти України популярна серед великої кількості росіян і прийнятна для ще більшої кількості, – пише вона. «Путін зробив ставку на схвалення населення, і він отримав це схвалення».

Книга МакГлінн є прямим викликом тим західним журналістам, науковцям і русофілам, які переконані, що Росія є країною, яка розчарована демократією. Разом з тим, вони тримаються за ідею, що, залишені напризволяще, росіяни хотіли б мати ліберальний уряд, який був би менш схильний до репресій проти власних підданих і ведення агресивних війн за кордоном. Таке переконання часто формується в розмовах з міськими ліберальними росіянами – тими, хто зараз здебільшого перебуває у вигнанні чи сидить у в'язницях.

Але немає жодних підстав вважати, що розмови в Москві й Санкт-Петербурзі є кращим орієнтиром для населення Росії в цілому, ніж аналогічні розмови в Нью-Йорку чи Лондоні для прогнозування перемоги колишнього президента США Дональда Трампа на виборах 2016 року чи виходу Великої Британії з Європейського Союзу (Brexit). Коли уявлення про країну будується на настільки нерепрезентативній вибірці, як ця, важко змиритися з тим фактом, що поведінка російських солдатів в Україні, яку вони продемонстрували світові, цілком відповідає соціальним нормам, що існують у багатьох регіонах Росії.

МакГлінн не виключає, що серед росіян можуть бути й ті, хто не схвалює війну. Але мовлячи про інстинкт самозбереження, який може стримувати багатьох людей від протесту, авторка також стверджує, що мовчазна згода також є виправданням у їхній власній свідомості.

«Багато людей вірять кремлівській пропаганді, тому що це легше і краще, ніж визнати або погодитися з тим, що ви – погані хлопці», – пише МакГлінн. За відсутності будь-якої помітної громадської опозиції, ставлення росіян до війни варіюється від повної апатії до шаленої підтримки. Цей ентузіазм заохочується пропагандистськими «Z-каналами» в Telegram, що закликають військових до ще більшої жорстокості в Україні. Кадри звірств російських солдатів, які транслюють канали, викликаючи ра-

дісну реакцію у сотень тисяч підписників, були б неможливими в країні, де підтримка нападу на Україну не була б настільки поширеною.

Російська державна пропаганда, стверджує МакГлінн, не прагне зробити з кожного розпалювача війни. Вона намагається зробити тих, хто в опозиції, апатичними, змусити апатичних відчувати, що їх атакують, і стати на бік своєї країни, незалежно від того, має країна рацію чи ні, й спонукати тихих патріотів надати повну підтримку державі..

На думку МакГлінн, ми не повинні вважати, що ідеальним результатом для Кремля є широкий про-військовий активізм. Кремль не довіряє будь-яким спонтанним політичним діям, навіть якщо вони спрямовані на підтримку режиму. Тому він встановлює чіткі межі того, що може бути і що не може бути прийнятним способом демонстрації лояльності. Кремль вдовольняється тим, що підтримка виявляється не більше, ніж на словах.

Багато російських державних нарративів щодо Заходу та України не є путінськими винаходами, а радше виправданням російських державних злочинів, що сягають корінням у радянські й царські часи. Використовуючи знайомі елементи штучної історії Росії, Кремль створює основу для нових вигадок про зовнішній світ, об'єднаних «перевіреною часом ритуалом, за допомогою якого російські ЗМІ й політики повільно демонструють правду, а потім замінюють її фальшивкою» (МакГлінн).

Цей ритуал детально розглядається в книзі «Творці пам'яті: Політика минулого в путінській Росії». З'явившись пізніше, ніж «Війна в Росії», книга «Творці пам'яті» досліджує, як Росія переписала свою історію, щоб забезпечити виправдання свого сьогодення.

У російській стратегії національної безпеки та інших доктринальних документах історія чітко визначена як поле битви. Але, як завжди в російській збоченій мові новин, такі цілі, як «захист історичної правди», «збереження пам'яті» і «протиція фальсифікації історії» перетворюються на побудову й захист сфабрикованої версії російської і радянської історії, що супроводжується засудженням новин та інформації з-за кордону як фальшивих, маючи на меті захистити і зміцнити російську альтернативну реальність.

Як пояснює МакГлінн, переробка історії Росією створює нарратив, який

«відволікає від невдач уряду, просуває державну політику та зміцнює кремлівський погляд на поточні події». Обидві книги пропонують розуміння того, як Росія плекала ментальність, що уможливило війну. Книга «Творці пам'яті» пояснює, як це було зроблено, а «Війна Росії» описує наслідки.

У двох книгах МакГлінн розглядає роль державної пропаганди у формуванні описаного нею ставлення та кумулятивний вплив більш ніж десятирічного бомбардування свідомості росіян безперервною пропагандою війни, яка дегуманізує українців і продає ідею ворожого Заходу. Висновок авторки полягає в тому, що пропаганда війни впала на благодатний ґрунт. Росіяни прагнули орієнтуватися на схвалену державою позицію, тісно пов'язану з багатьма їхніми упередженнями про світ і місце Росії в ньому.

І це мало практичні й трагічні результати. МакГлінн допомагає зрозуміти, чому жахливі втрати Росії – оцінки яких відрізняються, але які говорять про не менш ніж сотні тисяч військовослужбовців – мають менший вплив на народну підтримку війни, ніж очікувалося; і чому російські солдати продовжують воювати, незважаючи на явну байдужість їхнього керівництва до масштабів війни. Тим часом дегуманізація українців, яка є невід'ємною частиною пропаганди, зробила звірства в Україні не просто ймовірними, але й неминучими.

На відміну од численних книг про Росію, які були швидко видані після лютого 2022 року, «Російська війна» та «Творці пам'яті» тривалий час перебували у стадії обдумування. Вони спираються на майже десятирічні дослідження, включаючи аналіз даних телебачення, друкованих видань і соціальних мереж, широкі інтерв'ю і – поки це ще було можливо – розслідування у самій Росії.

Можливо, жодна з книг не пропонує простих відповідей. Оптимісти серед науковців, журналістів і навіть урядовців чіпляються за віру в те, що якщо до росіян донести правду про зовнішній світ, зокрема про жахиття, що чинять їхні військові в Україні, то вони повернуться проти свого керівництва. Проте книги МакГлінн і пов'язані з ними дослідження показують, що для того, аби зламати наслідки двох десятиліть державної пропаганди в Росії, необхідні значно глибші й радикальніші суспільні зміни.

Після розпаду Радянського Союзу перші надії на те, що нові покоління можуть прийняти демократію та лібералізм, повністю. Натомість російський соціальний розвиток прискорюється у зворотному напрямку. Дослідження МакГлінн спростовує припущення про те, що це відбувається з росіянами проти їхньої волі, і натомість демонструє ставлення до цього зворотного процесу соціального розвитку від співучасті до ентузіазму. В результаті Росія дивиться майже винятково в минуле, щоб визначити своє бачення майбутнього.

Трагічним наслідком цього є те, що війна Росії проти України не може бути закінчена в Україні чи Україною. Війна закорінена у політичній та суспільній уяві росіян щодо того, якою є їхня країна і якою вона має бути. Ця уява, як показує МакГлінн, заохочувалася та підтримувалася пропагандистською кампанією, котра триває вже ціле покоління.

Джейд МакГлінн збирила докази, які дозволяють зробити висновок, який занепокоїть оптимістів, які сподіваються на кращу Росію: путінська кампанія не досягла б успіху без участі населення, і надто багато пересічних росіян цілком задоволені тим, що підтримують найжахливіші дії своєї країни.

Кейр ДЖАЙЛЗ

Foreign Policy
21 лютого 2024 року

Переклад Вікторії О. Романчук

